

בואאי כלה

ליקוט הלכות
בענין קבלת שבת מפלג המנחה
כולל הוספות והערות – אדר תשע"ג
מאת משה ליב הכהן הלברשטט

שמעתי בישיבה מפי אחד מהגדולים ששמע וקיבל כי בימי הקדמונים ב"קרימש" התפללו ערבית וקראו את שמע בע"ש בעוד היום גדול כל כך, שהיה רב העיר שהיה מהגדולים הקדמונים, הוא וכל טובי הקהל עמו הלכו לטייל אחר אכילה של סעודת שבת על שפת הנהר "דונאי" והיו חוזרין לבתיהם קודם הלילה.
תרומת הדשן סימן א

קבלת שבת ותפילת ערבית

- א. בערב שבת יכולין להדליק נרות, לקבל שבת ולהתפלל ערבית מפלג המנחה (ש"ע או"ח רסז ב) ואפילו הנוהגין להתפלל מעריב בזמנה, מותרים להתפלל בליל שבת מבע"י ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך (מ"ב שם ס"ק ג). [ראה את דברי הבה"ל להלן אות יב].
דעת הגר"א (מובא בבה"ל סימן רלה ד"ה ואם) דמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחיד אם א"א לו לאסוף עשרה בזמן ק"ש, ואף בשבת דעתו שם שיתפלל בזמנה דוקא. [אבל כיון שהוא נגד רוב הראשונים אין לנהוג כמותו אלא מי שנוהג כמותו בכל דבר – אג"מ או"ח ח"ב סימן ס].
בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב שליט"א (ח"א סימן כג) כתב, אני מורה ובא להשוואלים אותי, כי יש לעשות כל טעדי לא להתפלל לפני הזמן פה בארץ הקודש, שהמנהג המקובל בין רוב אשכנזים להתפלל בזמן, וזה בגלל כמה עקולי ופשוטי שיש בזה, [אם לא במקרים מיוחדים] ע"כ.
בספר הליכות שלמה על הלכות תפלה (פרק יד ארחות הלכה הערה 10) הביא מכתבי תלמידים, דלא היתה דעתו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נוחה כל כך, ממה שהתחילו להנהיג בכמה מקומות בא"י להתפלל ערבית בע"ש מבעוד יום, ואף שאין לאסור הדבר, מ"מ ראוי לבני תורה לקבל שבת בזמנה [ולהשכיב הקטנים לישון בע"ש כדי שיהיו נעורים בתחילת הלילה] דאין זה נכון להנהיג שבאותו מקום יהיה לחלק מהצבור חול ולחלק מהם שבת.
ובספר לקראת שבת (פרק יד הערה 22) הביא דדעת הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ש ואזנר שליט"א ועוד כמה גאונים שליט"א שאפשר להקל בזה ולא חששו לגר"א.
ב. קודם פלג המנחה אין יכול להדליק ולקבל שבת, ואפילו אם בדיעבד התפלל תפילת שבת צריך לחזור ולהתפלל (מ"ב רסז ס"ק ד) משום דקודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום (מ"ב רסא ס"ק כה).

מנחה ערב שבת

- ג. הנוהג להתפלל מעריב בליל שבת מבע"י יזהר להתפלל מנחה בע"ש קודם פלג המנחה, כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדדי [היינו דלדעת ר' יהודה בגמרא זמן מנחה נמשך רק עד פלג המנחה ומשם ואילך הוא זמן תפילת ערבית ולדעת רבנן זמן מנחה הוא עד סוף היום וזמן מעריב הוא בערב] (מ"ב רסז ס"ק ג).
ד. אם קיבל שבת או ענה ברכו של תפילת ערבית מבע"י ולא התכוון בפירוש שאינו מקבל שבת, שדינו כקיבל עליו שבת, ועדיין לא התפלל מנחה של ע"ש, שוב אינו יכול להתפלל מנחה, אלא יתפלל ערבית שתים (ש"ע רסג טו ובמ"ב ס"ק מג וס"ק נח ע"ש, וע"ע שש"כ פרק מו סעיף ה, סעיף ט והערה טו).

אמירה לישראל

- ה. המקבל שבת ומתפלל ערבית מבע"י, מותר לו לומר לישראל חבירו לעשות מלאכה עבורו, דכיון שלחבירו מותר אין איסור אמירה שייך בזה (מ"ב רסג ס"ק סד).

אם האשה נגררת אחר הבעל

דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דבימות הקיץ שהבעל מקבל שבת ומתפלל ערבית מבע"י כדי שלא יתאחר זמן סעודת שבת, ויש עוד בתי כנסיות בעיר שטרם קיבלו את השבת, אין האשה נגררת אחר הבעל ומותרת במלאכה, משום דקבלת השבת של הבעל אינו לכוונת קדושת השבת, אלא משום שאין רוצים לשנות זמן האכילה מהרגלם בימי החול, כמו שהוא בהרבה בתי כנסיות במדינה זו, וכדחזינו שרק בימות הקיץ שהימים ארוכים עושין כן ולא בימות החורף שהימים קצרים, ולכן אין זה כלל בדיני מנהג, ולא נאסר אלא הבעל שקבל כבר שבת, שמ"מ היא קבלה אף שאינה לשם מצוה, אבל האשה לא נאסרה ומותרת במלאכת עצמה בפשיטות, ובמלאכת הבעל שעכ"פ חלה קבלתו עליו מן הראוי להחמיר (אגרות משה או"ח ח"ג סימן לח ע"ש, וע"ע שש"כ פרק מו סעיף ז הערה מב וסוף הערה סח).

וכן דעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א דאין האשה נגררת אחר הבעל ומותרת במלאכה, אך עכ"פ חייבת האשה להדליק הנרות לפני שבעלה חוזר הביתה, דכשבה הבעל לביתו צריך להיות שבת שמה (תשובות והנהגות חלק ג סימן פה).

ובשבט הלוי (חלק ז סימן לה) חולק הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א על האגרות משה, ודעתו שהאשה נגררת אחרי קבלת שבת של הבעל ברכו או מזמור שיר ליום השבת, והיא צריכה להדליק לפני תפילת הבעל, דאשתו כגופו ונמשכת אחריו מראיות שא"צ להעלותם על הכתב וכל איש שורר בביתו, ומה נפ"מ מאיזה סיבה מקבלים שבת מבעו"י, דהא מקבל שבת מפלג המנחה ולמעלה וכזה נהגו כל הקדמונים כמבואר בתשובת תה"ד שהלכו לטייל אחרי סעודת שבת והיה עוד יום גמור, והם מקבלים שבת בכוונת התפילה ובהלכה ה"ז קבלת שבת לשם קדושת שבת גמורה, וחלים עליהם כל ההלכות, ובכלל זה שהאשה נגררת אחרי הבעל ע"ש.

קריאת שמע

המתפלל ערבית מבעו"י צריך ליהזר לחזור ולקרוא קריאת שמע בשעה שהוא ודאי לילה, כדי לצאת ידי חובת ק"ש שהוא דאורייתא (מ"ב רסז ס"ק ג וס"ק ו, ובבה"ל סוד"ה ובפלג).

ובשעת התפילה יקרא עם הצבור ק"ש וברכותיה כדי לסמוך גאולה לתפילה, אמנם לא יכוין אז לצאת ידי חובת ק"ש כ"א בקריאה שניה שקורא אח"כ בזמנה בלא הברכות, ואין כדאי לסמוך על הקריאה שקורא על מיטתו, כיון דאין אנו מכוונים לשם מצוה כ"א להכריח המזיקין, ועוד דצריך לקבל עול מלכות שמים במורא וכו'.

ובאיזה מקומות יש מנהג שהותיקין אינן קוראין ק"ש עם הציבור, אלא שותקין עד שמ"ע ומתפללין עמהם, וממתינין אחר התפילה עד צה"כ וקורין ק"ש וברכותיה, ואין חוששין לסמיכת גאולה לתפילה, וגם מנהג זה נזכר בדברי הקדמונים (ש"ע רלה סעיף א, ובמ"ב ס"ק ט, ס"ק י וס"ק יב, וכן בש"ע הרב סימן רסז סעיף ב).

פורים

פורים שחל בערב שבת קודש, ואחד שלא קרא עדיין את המגילה קיבל שבת מוקדם, האם יכול לקרוא את המגילה. והנידון בזה משני פנים: א. אי נימא דכיון שכבר עשאו שבת, לא נחשב אצלו כבר פורים. ב. היות וחז"ל ביטלו מגילה משבת, א"כ כשאצלו כבר שבת, אולי זה בכלל הגזירה שלא לקרוא בשבת.

תשובה: א. מה שקיבל שבת אין זה מבטל מהיום את השם פורים, דמ"מ הוא יום י"ד או ט"ו, ושפיר יוצא ידי חובתו. ב. מצד האיסור לקרוא מגילה בשבת, הרי חז"ל אסרו לקרוא רק לצאת ידי חובתו, ולא כקורא בתור לימוד בכתובים. ממילא יתנה שאם אסור לקרוא עכשיו, אינו מתכוין לחובת קריאת המגילה, רק כקורא בתורה. ג. ומצד מוקצה, להסוברים דכיון שאסרו לקרוא בשבת, ממילא המגילה היא מוקצה. יכול לבקש שלא קיבל עדיין שבת שיחזיק לו את המגילה. (קובץ תורני בנתיבות ההלכה של ארגון "והגית", חלק לד פורים – פסח, מדור שבילי הלכה, הלכות פורים ממרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, נערך ע"י הרה"ג משה יהודה שניידר שליט"א, עמ' 12, בענין קיבל שבת אם יכול לקרוא).

חג הפסח

בליל ראשון של פסח, ליל הסדר, לא יאמר קידוש עד שתחשך ר"ל לאחר צאת הכוכבים, דלא תימא כיון שמצוה למחר יתחיל הקידוש וההגדה מבעוד יום כמו שמצינו בשבת ויו"ט שיכול להוסיף מחול על הקודש ולקדש ולאכול מבעוד יום, קמ"ל דלגבי פסח אינו כן לפי שאכילת מצה

הוקשה לפסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ופסח אינו נאכל אלא בלילה והקידוש צריך להיות בשעה הראויה למצה, ועוד דכוס של קידוש הוא אחד מארבע כוסות וכולהו בתר הגדה מצה ומרור גרירי (ש"ע תעב סעיף א ובמ"ב ס"ק ד וס"ק ה).
[משמע דלגבי תפילת ערבית יכול להתפלל אף בליל יו"ט דפסח מבעו"י כבכל שבת ויו"ט].

ספירת העומר

- י. בימים שבהם סופרים ספירת העומר אין להקל לספור ספירת העומר לפני הלילה, אלא יברך ויספור בלילה (מ"ב תפט ס"ק יח, ושש"כ פרק מז סעיף כב בהערה).
כתב הפמ"ג ובערב שבת בציבור המאחרין יותר טוב, ולא כאותן המקדימים ואומרים כבר לילה, ורגע מקודם אומרים יום גדול לקבל שבת, וקורא אני שמים חושך לאור ואותו האור במעט רגע לחשך, ע"כ ראוי למנוע זה וישראל קדושים שומעים ומקבלים תוכחה ומוסר, ע"כ לקבלת שבת מקדימין ולספירה מאחרין (תפט במ"ז ס"ק ה, ובבה"ל ד"ה ויברך).
יא. שכח לספור ספירת העומר בליל שישי, וקיבל את השבת מוקדם, וגם הציבור קיבלו את השבת והתפללו תפילת ערבית, אבל עדיין לא שקעה החמה יכול עוד לספור את הספירה של יום שישי בלא ברכה, ובשאר הימים שוב יספור בברכה (שש"כ פרק מז סעיף ח, כף החיים סימן תפט ס"ק פב ע"ש).

חג השבועות

- יב. בליל שבועות אין מתפללין ערבית מבעו"י, אלא מאחרין להתפלל בצאת הכוכבים כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות (מ"ב תצד ס"ק ד).
וכן נוהגים בקהילות רבות, אמנם בקהילות אשכנזיות מסוימות נוהגים להתפלל ערבית ולקדש מבעו"י אף בליל שבועות, ויש קהילות שמתפללים ערבית מבעו"י וממתנינים עם הקידוש עד צאת הכוכבים (ראה בהרחבה ובפירוט בספר שרשי מנהג אשכנז חלק ד עמוד 344 ובספר הלכות חג בחג על חג השבועות פרק ח אות יז והערה 34).
בערוה"ש (סימן תצד סעיף ג) כתב, בליל שבועות אין מקדישין על הכוס עד שתהא לילה ממש משום תמימות כלומר שהספירה תושלם בתמימות [משמע דדעתו כדעה השלישית דמתנינים עם הקידוש עד צאה"כ אבל ערבית יכול להתפלל מבעו"י].

קידוש וסעודת שבת

- יג. מותר לקדש ולאכול סעודת שבת מבעו"י, דכיון דקיבל עליו שבת והוסיף מחול על הקודש נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד (ש"ע רסז סעיף ב, ובמ"ב ס"ק ה).
ומ"מ לפי מה שהתעורר המ"א להקשות לדידן דמתפללין מעריב בזמנו ומנחה אחר פלג המנחה אלמא דלא ס"ל כר"י האיך אנו יוצאין בזה ואף שמיישב זה ע"ש מ"מ לכתחלה יותר טוב למנוע מזה כנלענ"ד (בה"ל ריש סימן רעא ד"ה מיד). [ונראה דה"ה לענין תפילת ערבית מבעו"י].
יד. אם לאחר שהתפלל מעריב אין עד הלילה [צה"כ] חצי שעה, יש ליזהר שלא להתחיל לאכול אלא ימתין עד הערב ויחזור ויקרא ק"ש בלא הברכות ואח"כ יאכל, הואיל ולהרבה פוסקים לא יצא ידי חובת ק"ש קודם הלילה, מיהו הנוהג להקל בזה אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך (מ"ב רסז ס"ק ו).
טו. יש סוברין דיכול לגמור סעודת ליל שבת מבעו"י, ויש חולקין וסוברין שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה, וטעמם דכיון דהג' סעודות ילפינן ממה דכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לה' וגו', בעינן שיקיים אותם ביום שבת עצמו ולכתחילה נכון לחוש לדבריהם (מ"ב רסז ס"ק ה).
ובערוה"ש (סימן רסז סעיף ה) כתב דחומרא בעלמא הוא ממדת חסידות, וטעמא דכל אחר פלג המנחה כשקיבל תוספת שבת הוי כלילה גמור ע"ש.
טז. אם רוצה לקבל שבת מבעו"י ולקדש ולאכול, ולהתפלל ערבית אח"כ בלילה רשאי, ובתנאי שיהיה חצי שעה קודם זמן מעריב (מ"ב רעא ס"ק יא).
ובמעשה רב (סעיף קיז) כתב דלדעת הגר"א אינו יכול לקדש קודם שמתפלל תפילת ערבית, וכן בכף החיים (סימן רעב ס"ק ג) כתב דלפי דברי האר"י ז"ל צריך להתפלל ערבית קודם ואח"כ לקדש ע"ש.

מאה ברכות

- יז. כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בענין אמירת מאה ברכות בכל יום, דאלו הנוהגין בקיץ להתפלל בע"ש מבעוד יום, לכאורה מפסידים בזה י"א ברכות, ד' ברכות ק"ש וז' תפילה דשבת, ואם אוכל וגומר מבעוד יום חסר לו גם הברכות דברה"מ"ז, דאמנם קיבל קדושת שבת, אכן קבלתו מהני רק לחיובים מכה קדושת שבת, אבל לענין מאה ברכות דצריך מדי יום ביומו והוא

מדיני היום, הכא הרי סכ"ס מתפלל ביום ששי, והמקדים לקבל שבת אינו מתכוין שתהא לילה רק עם קדושת שבת הקילו למעריב, ואם כן נמצאו המקדימין מפסידים י"א ברכות, ועליהם ליהדר להשלימן בפירות מזונות ויין כמה פעמים ביום ולמנות עד מאה, ובלי זה עוברין בחיוב דרבנן (תשובות והנהגות חלק ד סימן ס).

קידוש לאחרים כשאנו מקבל שבת

יח. הרוצה לקדש להוציא אחרים יד"ח קידוש בערב שבת אחר פלג המנחה, לפני שהוא מקבל עליו את השבת, וגם אינו רוצה לקבל שבת בקידוש זה שהוא מקדש, כגון המקדש בבית החולים לחולים ורצונו לנסוע לביתו לפני כניסת השבת – דעת הציץ אליעזר (חלק יד סימן כה) דיכול לקדש מטעם ערבות ע"ש בנימוקיו.
אמנם לדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל רק בשעת הדחק אפשר להקל בזה, ובלבד שיעשה כן רק באופן ארעי ולא ינהג כן מנהג קבע, ובאמת עדיף טפי שגם המקדש יכוין לקבל קדושת שבת, ואפ"ה יכול לחזור לביתו מבעו"י ברכב של יהודי אחר, אם אין נכרי, ובלבד שלא יעשה כל מעשה בשעת נסיעה, כמו פתיחת דלת המכונית, אשר עם פתיחתה נדלקת נורה (שש"כ פרק נא סעיף יח והערה מח).

יום טוב שחל בערב שבת

יט. נהגו להקדים ולהתפלל תפילת ערבית מבעו"י כשחל יו"ט בערב שבת כדי שלא יתאחר מלאכת בישולו ביום טוב עד סמוך לחשיכה (מ"א ריש סי' תקכז וגר"ז סעיף ה ובמ"ב ס"ק ג).
ונראה בביאור סברת הפוסקים בהא דלא חיישינן דגורע מיו"ט כדי להוסיף על שבת: **דהנה** כתב הרש"ל (בתשובה סימן סח והובא בט"ז סימן תרסח) דאע"ג דקי"ל דיכול להתפלל של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס כמבואר בברכות כ"ז ע"ב, מ"מ בכניסת שמיני עצרת אין לקדש על הכוס מבעוד יום של יום ז' לחג, משום דאיך יעשה עם ברכת לישב בסוכה, דאי אפשר לו לברך דא"כ הו"ל תרתי דסתרי אהדדי, וגם אי אפשר שלא יברך דלמה יגרע הברכה, דלא דמי להא דקי"ל דבשמיני עצרת מתיב יתבינן ברוכי לא מברכינן, דשאני התם שכבר נכנס חג שמ"ע ממש, א"כ ישיבה בסוכה אינו אלא מדרבנן ולא תיקנו חז"ל ברכה על זה הואיל וסתרי אהדדי, אבל כאן קודם שתבא הלילה דעדיין הוא חייב בסוכה מן התורה אין לגרוע הברכה, וכתב עוד שם דאין לומר דהואיל וכבר קיבל עליו קדושת שמיני עצרת וקי"ל דתוספת מחול על הקודש הוא דאורייתא, א"כ גם אז פטור מסוכה כמו בעיצומו של יום שמ"ע, דז"א דנהי שמוסיפין מחול על הקודש כדאשכחן רב צלי של שבת בערב שבת, אבל מ"מ לא להשות לילה שהרי ק"ש של ערבית היה אומר בעונתה, ומשו"ה ג"כ אין ראוי לספור ספירה בליל שבת אחר קידוש עד לילה ע"ש באורך.

וכתב בספר המאיר לעולם (ה"א סימן כה) דמבואר מדברי הרש"ל דלא מהני קבלת שבת או יו"ט מבעו"י רק להמשיך קדושת יום הבא על סוף יום העבר, דהיינו לאסור אז במלאכה שהוא תלוי בקדושת היום, וכן לומר קידוש על הכוס משום שהוא תלוי ג"כ בקדושת היום, אבל פשיטא דבשביל קבלתו את השבת מבעו"י לא נאמר דחשובה אותה השעה ליום מחר לענין שארי דברים שאינן תלויים בקדושת שבת וכו' ע"ש.
ולפי"ז מבואר דכשמקבל שבת מפלג המנחה ביו"ט שחל בע"ש, אינו מפקיע מקדושת יו"ט אלא רק מוסיף את קדושת השבת על קדושת היו"ט.

כ. יו"ט או ר"ח שחל בע"ש, וקיבל שבת והתפלל ערבית ואכל סעודתו מבעו"י, אף אם מברך ברהמ"ז כשעדיין יום [ראה לעיל אות יד] אינו מזכיר יעלה ויבא אלא רצה בלבד שהרי עשאו שבת בתפילתו, וה"ה איפכא אם יו"ט או ר"ח חל בשבת, וקיבל שבת והתפלל ערבית ואכל סעודתו מבעו"י, אף אם מברך ברהמ"ז כשעדיין יום, הרי הוא מזכיר גם יעלה ויבא משום דהוי כשבת לענין זה (ע"פ דברי המ"ב בסימן תכד ס"ק ב בשם המג"א בסימן תיט).

שני מנינים באותו בית כנסת

כא. מותר לקיים שני מנינים לתפילת מנחה קבלת שבת ומעריב, זה אחר זה, באותו בית כנסת, ואע"ג דנפסק בש"ע (סימן רסג סעיף טו) דמי ששהה להתפלל מנחה בע"ש עד שקבלו הקהל שבת לא יתפלל מנחה באותו בהכ"נ, אלא ילך חוץ לאותו בהכ"נ ויתפלל תפלה של חול, זהו דוקא בעת שהם מתפללים שלא יעשה חול אצלם ובפניהם, אבל היכא שהצבור הלכו משם ליכא איסור אפילו באותו בית הכנסת (מנחת יצחק חלק א סימן כד).

כב. בית כנסת אשר בימות הקיץ מתפללים בו שני מנינים, המנין האחד מקבל את השבת בזמן פלג המנחה, ואילו המנין השני באותו בית הכנסת מקבל את השבת קודם השקיעה, אין המתפללים של המנין השני נגררים אחרי המתפללים של המנין הראשון לענין איסור מלאכה (שש"כ פרק מו סעיף ז והערות מב ו-ג).

הקדוש בעל הפרדס זצ"ל מביא מחסיד אחד שאמר, יש מצוות קלות שאדם רוצה להדר בהן, ונכשל בזה בחמורות, ומביא דוגמא שרוצה להתפלל מעריב בזמנה בע"ש ולא להקדים כשאר הציבור, ואשתו ובניו הקטנים מחכים לו, ויש כאן צער בעלי חיים דאורייתא בבניו, ומחלוקת איש ואשתו, והכל כדי שהוא יהדר במעריב בזמנה.

תשובות והנהגות חלק ב סימן נא

הדברים נכתבו לעורר לב המעיין בלבד
ולהלכה למעשה יש לעיין במקורות או לפנות למורה הוראה
הערות והארות יתקבלו בשמחה
בפקס: 077-4448737